

P/

Torquato Tasso: Osvobozený Jeruzalém (vydán 1575)

[Narodil se roku 1544 ve šlechtické rodině v jihuitalské Kampánii. Jeho otec, básník Bernardo Tasso, byl dvořanem salernského knížete Ferranta Sanseverina. Když neapolský vícekrál Pedro z Toleda Ferranta vykázal do vyhnanství, Bernardo jej následoval i s desetiletým synem Torquatem, avšak bez manželky, do Bergama, Urbina a Benátek. Torquatova matka mezitím zemřela pravděpodobně rukama vlastních bratrů, a to proto, že nedokázali splatit její věno. Torquato studuje právo a posléze filozofii a rétoriku v Padově a v Boloni a skládá svůj juvenilní epos Rinaldo (1562). Posléze vstupuje do služeb členů rodu d'Este ve Ferrare. Navštíví Francii a roku 1572 dostává od vévody Alfonse II. d'Este plat bez nutnosti vykonávat dvorský úřad, avšak s povinností skládat oslavné básně na estenskou dynastii. Torquato záhy dokončuje pastorální drama Aminta (premiéra 1573) a vedle další tragédie, Galealto, král norský, se věnuje především skládání Osvobozeného Jeruzaléma, jehož text dokončuje roku 1575. V této době, na vrcholu dvorské a literární slávy, se však začínají objevovat první příznaky jeho duševní poruchy. Torquato odmítá text vydat tiskem, protože pochybuje o jeho morálnosti a katolické pravověrnosti. Vyžádá si úsudek od významných literátů (např. Speroni Speronibo) a církevních hodnostářů své doby a dokonce pořádá o dobrozdání Inkvizici, která pravověrnost textu potvrdí. Torquato navzdory tomu váhá s vydáním a v roce 1579 je z důvodu zhoršeného duševního stavu donucen se uchýlit do ferrarské nemocnice svaté Anny. V Benátkách 1580 však mezitím vychází neúplné vydání skladby s mnoha chybami pod názvem Goffredo. Torquato je rozhněván a jeho přítel Angelo Ingegneri urychleně publikuje tentokrát úplný text eposu, jemuž sám určí název La Gerusalemme liberata (Osvobozený Jeruzalém). Avšak teprve v roce 1581 ve Ferrare vychází vydání autorizované samotným Tassesem. A po něm následují další. Torquata však pochyby neopouštějí a na sklonku života, již po propuštění z nemocnice a s podporou církevních hodnostářů, epos přepracovává. Přepisuje většinu milostných scén, přibližuje děj historické skutečnosti, aristotelovským básnickým pravidlům a také duchu protireformace. Přepracovaný epos vyjde roku 1593 v Římě pod názvem Dobytý Jeruzalém (Gerusalemme conquistata). V této době skládá i další díla nyní již výhradně s církevně doktrinní tematikou a jeho mecenáši připravují Torquatovo korunování vavřínovým věncem básníků. Nemocný Torquato však mezitím v 51 letech, v roce 1595, umírá.]

Ukázka převzata z: Torquato Tasso, *Osvobozený Jeruzalém ve vyprávění a výběru Alfreda Guilianiho*, Praha, Odeon, 1980, s. 175-177 a 223-228. Přeložil Josef Hiršal (v knize neuveden, jako překladatel uveden Jaroslav Pokorný, srov. *Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945* [online]. Obec překladatelů. [Citováno 14. 8. 2014.] Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/_ftp/DUP/H/HirsalJosef.htm>.).

Formální charakteristika:

Rozsáhlá epická skladba v jedenáctislabičných královských oktávách.

Boj Klorindy s Tankredem

(Zpěv XII, oktávy 48-55)

Zlatá brána je dokořán v tu chvíli,
v ní s celým vojskem vladař města stojí,
chce přijmout reky, již se navrátili
dík štěstěně, po tak velikém boji.
Už spolu oba k prahu zamířili,
nepřítel však už v patách se jim rojí.
Král zažene je, bránu uzavírá.
Jen Klorinda zůstává venku sirá.

V té chvíli, kdy se brána zavírala,
jediná ze všech sama tady zbyla,
na Arimona ven se k pomstě hnala
splatit ránu, již od něj utržila.
Ani Argant, v němž krutá zloba plála,
nepostřehl, že houf svůj opustila.
Vřava bitvy a vzduch hustý jak mrak
braly mu starost o druhé, i zrak.

Jen zchladla však mysl rozezlenou
krví soka, k sobě hned přišla zase.
Když uviděla bránu uzavřenou,
houf nepřátel, tu za ztracenou má se.
Že nevšímavě však se kol ní ženou,
nová lest ji napadne v krátkém čase:
předstírá, že je jednou z nich, a v mžiku
vmísí se v dav křesťanských bojovníků.

Pak jako vlk, když tiše v hvozd se vplíží
po zločinu a z cesty pouskočí,
ve zmatku, za tmy se jí bez obtíží
zdařil útěk a krok hned stranou stočí.
Jenom Tankréd, jenž náhle se sem blíží,
ji zpozoroval, neztrácí ji z očí.

Přišel, když st'ala Arimona v klání,
uviděl ji a postavil se za ni.

Zbraň chce s ní zkrřížit. Jak muže ji cení,
jenž hoden je s ním bít se odhodlaně.
Krouží kol ní a ona po hřebeni
se – chtívá vejít – blíží k další bráně.
Je stále za ní v divém rozběsnění,
a ona, v patách slyšíc řinčet zbraně,
otáčí se a křičí: „Co mi chceš,
že se tak ženeš?“ A on: „Smrt a řež.“

„Dřív řež, pak smrt, obojí můžeš mít,
když si je žádáš!“ odvětlí a stane.
Tankréd, když vidí soka pěšky jít,
seskočí s koně v chvíli nečekané.
Meč v pěsti sevrou, hotovi se bít,
pýcha vzrůstá a hněv v nich obou plane,
že proti sobě táhnou harcující
jak žárliví a rozdráždění býci.

Plného slunce, plné arény
hodné bylo to klání plné vzteku.
Ó noci, jejímž šlářem zastřeny,
i zapomněním, byly činy reků,
dovol, ať mnou jsou ze tmy zdviženy
a zachovány jasu příštích věků!
Ať žije jejich sláva! A ať s ní
památka žhne z tvých temnot v příští dni.

Nekryjí se, neodrážejí zpět,
obratnost v boji neplatí tu nic,
plné či plané rány nevidět,
noc zaslepuje vztekem víc a víc,
slyšíš meče na sebe narážet
čepel o čepel, zírají si vstříc.
Noha je pevná, paže bez umdlení,
sečná ni bodná rána marná není.

(...)

V Armidině labyrintu

(Zpěv XVI, oktávy 9-19)

(Předchozí oktávy převyprávěné Alfredem Giulianim: „Budova nebyla ve skutečnosti palác, ale labyrint obklíčený řadami loggií, které se točily kolem dokola v matoucích spirálách. Ať cizinec vstoupil kteroukoliv ze sta bran, zabloudil po schodištích a chodbách v neproniknutelných zákrutech odboček, v rozcestích a slepých ochozech. Přirozeně, kdo by se ocitl v srdci labyrintu, kde se rozkládala začarovaná zahrada, a pokusil by se vyjít odtud, byl by stejně ztracen. Labyrint chránil přístup do zahrady a střežil také krásného Armidina zajatce [Rinalda] bez možnosti úniku. „Náramně hezká stavba,“ shodli se Karel a Ubald s úšklebkem [vyslaní Goffredem, aby Rinalda prožívajícího šťastné chvíle lásky s Armidou, přivedli zpět do boje]; prozkoumali plán, který jim poskytl antimág, a dali se cestou k zahradě.“)

Když spleť uličky opustili,
zahrada krásná se jim otevírá:
jezířka plála, říčky ševalily,
květy, stromy, zvláštních trav louka širá,
slunné pahorky, stinný údol milý,
lesy a rokle zrak tu obezírá.
A co dá krásou dílu zvýraznění -
umění – nijak nápadné tu není.

Pěstěné se tu s nepěstěným mísí,
že okrasy se přirozené zdají.
Přírodou zdá se, co k své libosti si
umění tvoří, přičemž za vzor má ji.
Vánek je onen kouzelník, jenž křísí
stromy, že jako v máji rozkvétají
věčnými květy – a plod zůstává.
Co jeden kvete, druhý dozrává.

Na stejném kmeni v stejném listí skryt
nad rodícím se fíkem fik zde zraje.
Plod jabloně je zlatou slupkou kryt -
na stejné větvi jiná zelená je.
K višni se může réva klikatit
a kde zahrada sluncem zalita je,
tady kvete, tam už hrozny zralé
a granátovou šťávou nabobtnalé.

Houf luzných ptáků v keřích hlasy střídá,

nilostnou notou o závod tu pĕje,
vánek ťevelí, ťeleastĕní pĕřídá
listí i vlnám, kdyť je rozechvĕje.
Zmlknou-li ptáci, z výťe odpovídá,
zpívají-li, do vln a listí vĕje.
Ať náhoda to je ĉi umĕní
provází je a v jejich zpĕvech zní.

(...)

Vťak uprostĕred tak svŕdnĕ melodie,
lákavých krás, tak ťĕťko k odolání,
krok váleĉníkŭ pevný, neteĉný je
k lichocení, k lichĕmu laťkování.
Hle, v loubí, tam, kde haluz kryje,
zrak proniká a vidí – ĉi jen zdání? –
milence s milou vidí, kterak pĕřevĕ
on leťí v jejím klínĕ, ona v trávĕ.

Na ťadrech má svou rouťku rozhalenou,
kdyť v letním vĕtru vlasy rozhodila,
zemdlívá něhou a tvář rozpálenou
krásný pot se mĕní [sic], ťe je tĕměř bílá,
jak svit ve vlnách jiskĕř rozjitřenou
touhou smích v očích, které nesklopila.
Sklání se k ní, v mĕkký klín, milující
klade hlavu a pozvedá líc k líci,

laĉné pohledy, vťeho ťádostivé
vysílá k ní, v slzách se rozplývaje,
kloní se níť, polibky víc než dřívĕ
chutná hned z očí a hned ze rtŭ saje.
V tu chvíli slyťet vzdechy usedavĕ,
ťe možno myslit: „Duch mu, ulĕtaje,
u ní hledá skĕřš.“ Skĕřtí váleĉníci
s úťasem zří na ty hry milujících.

(...)